

ВПЛИВ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОСТІ НА НАРАТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОБІОГРАФІЧНОГО ІНТЕРТЕКСТУ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

На зламі тисячоліть цивілізація переживає численні зміни: ритм життя прискорився, події стали більш динамічними, в нашу повсякденність увійшли інноваційні технології, відбуваються процеси індустріалізації, урбанізації, глобалізації. Суспільне життя характеризується культурним плюралізмом. Явище мультикультуралізму відбилося на літературному процесі. Інтертекст, створений автором, концентрує в собі величезну кількість культурних кодів. Усвідомлення інтертексту читачем постає як суб'єктивна інтерпретація, яка допомагає індивіду самовизначитися у світі. Через дослідження наративу автор статті намагається пояснити те, як сучасний спосіб життя відобразився в автобіографічній прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: *наратив, автобіографічна проза, мультикультуралізм, інтертекст.*

ХХ століття відіграло значну роль у становленні технічного прогресу. Це період стрімкого динамічного поширення масової культури та масових комунікацій. Докорінно змінилося уявлення людини про оточуючий світ. У зв'язку з набуттям значущості в повсякденному житті людей комп'ютерних технологій деякі вчені прогнозують поступ людства на новий щабель еволюційного розвитку. Завдяки прискоренню процесу обміну інформацією між географічно віддаленими точками земної кулі відбувається поступове зближення культур, які різняться етнічним наповненням та ментальним світобаченням. Про те, що процес глобалізації відбувається до сьогодні, свідчать факти з життя людей у різних країнах: „у всьому світі люди (принаймні в межах відповідних верств суспільства) вживають однакові продукти, отримують інформацію з однакових джерел, мають схожі уявлення про щастя та горе, потерпають від однакових хвороб, вживають однакову їжу та обирають схожі розваги” [5, с. 271].

На фоні тотальної уніфікації світу в другій половині ХХ століття виникає поняття „постмодернізму”. В цей період важливого „значення набувають особливості мови, культури, релігії антропології. Попри те, що традиційні національні держави поступаються владою міжнаціональним об'єднанням, уніфікацію замінює поліфонія” [5, с. 271]. „Постмодернізм „багатоликий”. Він починається з „хімічних перетворень”, із глибокого взаємопроникнення „високого модернізму”, поп-культури і контркультури, співіснування різних традицій

культурних рівнів в одному тексті, що створює металітературу, нову епістему” [2, с. 183]. „Серед всієї безмежності ознак” Тамара Денисова в одній зі статей виокремлює „два домінуючі принципи постмодернізму: переоцінка і множинність. Що ж переоцінюється? Перш за все „Я”, особистість, індивідуум. Це проблема ідентифікації та самоідентифікації.

З іншого боку, постмодернізм, відкритий до реальності, містить у собі потенції до множинності. Саме через це велика кількість тенденцій, шкіл, напрямків, закладених у ньому, виросла і розквітла на його культурологічному ґрунті. Останні десятиліття ХХ століття „позначено трансформацією постмодернізму в мультикультуралізм” [2, с. 184]. В літературі підвищується увага письменників до внутрішнього світу людини, до способів самовираження творчої особистості, до визначення себе у світі. В епоху постмодерну утворюються нові жанри літератури, у творах зустрічаються спроби поєднати не поєднуване. З’являються різні види автобіографічної прози, що свідчить „про певну гібридизацію не тільки прозових жанрів, але й самих типів повіствування – художнього і нехудожнього, документального” [3, с. 280].

Мета нашого дослідження – виявлення впливу явища мультикультуралізму на особливості автобіографічної прози кінця ХХ – початку ХХІ ст. з точки зору нарративної типології тексту.

На зламі тисячоліть набуває актуальності досвід попередніх поколінь, який відіграє важливу роль у проектуванні майбутнього способу існування різних етнічних спільнот. „Пам’ять повертає сьогоднішня минулим подіям та „позичає” його майбутньому. Автобіографічна пам’ять являє собою психологічне утворення, яке містить у собі основне навантаження організації часової транспективи особистості. Людина, яка не має пам’яті унікального індивідуального минулого, існувала би в теперішньому часі, який би постійно оновлювався, та не могла б побудувати відповідний образ майбутнього” [6, с. 94-95].

Мемуарна література відбиває у своєму змісті події зовнішнього життя, що безперервно відбуваються протягом існування багатьох поколінь. Оточуючий світ, який представлений певним історичним поступом та сукупністю культурних досягнень суспільства, слугує невичерпним джерелом для праці письменника. Особливість автобіографічного письма полягає в тому, що автор словесно оформлює та передає сукупність вражень від об’єктивної реальності через суб’єктивний життєвий досвід. Кожна окрема людина – це одухотворена частина загальної історії, носій певного національного менталітету, уособлення культурного надбання того суспільства, яке її оточує. Плинні життєві явища, неусвідомлені більшістю, усвідомлені та репрезентовані автором. Особистість людини є одночасно об’єктом і суб’єктом історичного розвитку. Об’єктом, тому що кожна історична епоха, маючи різні особливості, помітно впливає на формування внутрішнього світу індивідууму. Предметом, тому що вдосконалення

суспільного устрою спрямоване на підвищення рівня життя людини. У контексті окремого твору можна впізнати особистість митця, який є посередником між існуючою дійсністю, власним витвором і тим суспільством, яке в подальшому буде користуватися результатами праці творчої особистості. Життєвий досвід письменника індивідуальний, неповторний. На сприйняття особою цілісної панорами навколишньої дійсності впливають як внутрішні якості людини, такі як свідомість, психологічний стан, уява тощо, так і зовнішні фактори: історичні умови, соціальний статус, національний менталітет певної країни тощо. Щодо плану естетичного трактування навколишньої дійсності, то тут перед письменником відкриваються широкі можливості для передачі думок та вражень, а саме: письменник самостійно обирає слова для передачі власного досвіду, розставляє їх у певній послідовності, виділяє абзаци, поділяє текст на розділи – одним словом, сам формує структуру твору.

„На рівні аналізу тексту застосування положень мультикультуралізму дає змогу прочитати конкретні тексти як продукти взаємодії між різнорідними культурними традиціями” [1, с. 277]. Кожна особа, яка вирішила передати свій унікальний життєвий досвід нащадкам через написання власної автобіографії, розповіла окрему історію. З погляду наративної типології, будь-який текст є комунікативним актом між наратором (письменником; особою, яка створила певний текст) та наратором (читачем; особою, яка сприймає цей текст). Діалектика наративу містить у собі різне сприйняття оповіді автором та читачем. Навколишня дійсність, яка постає у вигляді інформаційного поля – сукупності наративів оточуючих явищ, ідей, предметів та істот, – диференціюється свідомістю наратора (яким у даному випадку виступає письменник), інтерпретується ним суб’єктивно, ословлюється його власною свідомістю, і за допомогою опосередкування знакової системи певної мови матеріалізується у формі лінійного тексту або гіпертексту. Автор певного тексту може не стати наратором, якщо його твір не буде оприлюднено. Лише в тому випадку, коли читач сприймає текст, його свідомість підключається до діалогу з автором, наратор (адресант) перетворюється на наратора (адресата). Кожний споживач створеного тексту тлумачить його крізь призму індивідуального досвіду. Інтерпретацій одного й того самого тексту буде стільки, скільки людей прочитають цей текст. Безмежність варіантів інтерпретацій породжує інтертекстуальність будь-якого тексту.

В автобіографії „наратор не володіє всезнанням, не присутній всюди, розповідає свою історію, як правило, від першої особи, в „картинному” модусі з позиції індивідуалізованого, особистісного сприйняття описуваних подій” [7, с. 59]. Відштовхуючись від цього твердження, можна сказати, що точка зору автора, який одночасно є і об’єктом, і суб’єктом власної історії, індивідуальна. Автор самостійно орієнтує читача у тексті власної автобіографії, він відкриває свій психологічний світ, емоційний стан, думки та почуття настільки,

наскільки буде вважати за потрібне. В автобіографічній літературі можна виокремити такі твори, в яких опис подієвих ситуацій переважає над описом внутрішнього світу актора. Наприклад, у романі Б. Бойчука „Спомини в біографії” письменник розповідає про своє минуле та сучасне життя, яке було насичене історичними подіями, свідком яких він став, та численними зустрічами з видатними особистостями своєї епохи; в романі В. Чемериса „Це я, званий іще Чемерисом” можна побачити опис великої кількості явищ, які повсякчасно відбувалися протягом великого проміжку історичного часу: від козацької епохи до сучасності; Р. Іванчук у своєму „Нешоденному щоденнику” розкриває перед читачем велику кількість подій сучасності, доповнюючи хронологію власної оповіді суб’єктивними роздумами. В інших видах автобіографічної прози філософські роздуми або опис психологічного стану актора переважає над кількістю описуваних подій. Сюди можна віднести такі твори, як ліричний денник П. Сороки „Єдиним серцем і устами”, автобіографічні романи І. Жиленко „Homo feriens”, Є. Євтушенка „Шестидесятник”, А. Моруа „Мемуари”, Г. Граса „Цибулина пам’яті”, С. Мрожека „Валтасар”.

Будь-яка історія життя зазвичай охоплює декілька життєвих історій. Література невідривно пов’язана з соціумом, із тими процесами, які постійно відбуваються в історичному та культурному контекстах того ментального простору, існування якого відображено в автобіографічному творі. Т. Денисова стверджує: „Проблема мультикультуралізму невіддільна від проблеми ідентифікації та самоідентифікації нації, проблеми подальшої демократизації суспільства: хто я? що я? Де моє коріння? До якої громади я належу? Це найглибший сенс гендерних, феміністичних, расових, етнічних потоків. Водночас самоідентифікація вже є самовизначенням, укоріненням, укріпленням приналежності особистості до певної людської спільноти” [2, с. 188].

Письменник є носієм певного національного менталітету, локальної культури. Ословлюючи свій індивідуальний досвід, він прагне поділитися ним із нащадками. „Передумовою формування людської ідентичності у будь-яких соціальних, історичних, культурних, відповідно знаково-семіотичних, отже, і мовних контекстах є запрошення Іншого щодо мене (мого „Я”) до розмови. Звертаючись до Іншого, я іменую його, навіть не називаючи його імені” [4, с. 117-118]. „Інший” може вступити в діалог з автором, якщо ознайомиться, усвідомить та переоцінить матеріальний результат творчої праці митця. За словами Ю. Іщенко, „усвідомлення, по-перше, уможливорює людяність, по-друге, завжди постає як тлумачення й інтерпретація. При цьому, як свідчать численні розвідки сучасних філософів, психологів, лінгвістів, способи інтерпретації постають не просто як способи бачення світу, вони визначають місце особистості у світі” [4, с. 116].

В період стрімкого розвитку масових комунікацій та поширення масової культури з'являється масова література, яку не слід залишати поза увагою науковців, бо вона відіграє не останню роль у формуванні особистості споживача цієї літератури, тобто у більшості представників нашого суспільства.

Що стосується автобіографічної прози, то тут можна зазначити, що у світ виходять мемуари різних кінозірок, режисерів, співаків, політичних діячів, зокрема такі твори, як „Ініціали Б. Б.” Б. Бардо, „Ілюзії без ілюзій” І. Кію, „Мій світ” Л. Паваротті, „Непідведені підсумки” Е. Рязанова, „Маска та душа” Ф. Шаляпіна тощо. Така література цікавить читача, на неї є попит. Це пов'язано з тим, що кожна епоха має своїх кумирів, а в епоху телерадіокомунікації прикладом до наслідування стають не тільки письменники, поети та філософи, а ще й кінозірки та політики.

Наприкінці ХХ століття в повсякденне життя більшості людей увійшов інтернет як зручний засіб швидкої передачі інформації. В гіпертексті інтернету з'являються численні блоги різних видатних осіб, де вони оприлюднюють власні щоденники, роздуми, події зі свого життя. З точки зору нарративної типології текстів ці блоги цікаві тим, що між наратором та нарататором відбувається прямий діалог. Опублікування лінійного тексту на папері не дає змоги двостороннього спілкування між автором та читачем, з появою ж гіпертексту читач може сам стати частиною загального масового літературного процесу.

Отже, зі всього вищезазначеного можна зробити такий висновок: явище мультикультуралізму, спричинене поширенням масових комунікацій та інноваційних технологій у світі, відбилося на літературному процесі кінця ХХ – початку ХХІ ст., адже література завжди була і є своєрідним індикатором суспільного життя. Результатом „гібридизації” класичних та некласичних жанрів літератури стало таке новоутворення, як автобіографія, яка на сьогоднішній день є повноцінним прозовим жанром. З точки зору нарративної типології автобіографічна проза потребує докладного вивчення у таких аспектах, як суб'єктивне бачення об'єктивної реальності автором на фоні культурного і суспільного контексту, можливі варіанти інтерпретації запропонованого письменником інтертексту автобіографії, а також можливість одностороннього або двостороннього спілкування між наратором та нарататором у межах лінійного контексту або в необмеженому просторі гіпертексту.

1. *Висоцька Н.* Американське літературознавство сьогодні: мультикультурний вимір // Американська література після середини ХХ століття: Матеріали міжнар. конф., Київ, 25 – 27 трав. 1999 р. / Уклад. Т. Н. Денисової. – К.: Довіра, 2000. – 367 с.
2. *Денисова Т.* „Головна течія” і контекст мультикультуралізму // Американська література після середини ХХ століття: Матеріали міжнар.

- конф., Київ, 25 – 27 трав. 1999 р. / Уклад. Т. Н. Денисової. – К.: Довіра, 2000. – 367 с.
3. *Денисова Т. Н.* Історія американської літератури ХХ століття: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Довіра, 2002. – 318 с.
 4. *Ищенко Ю.* Двомовна мовна особистість: наративна і дискурсивна ідентичність // *Філософська думка.* – 2008. – № 1. – С. 114-127.
 5. *Макридж П., Яннакакис Е.* Греческая литература в эпоху глобализации // *Иностранная литература.* – 2008. – № 2. – С. 267-274.
 6. *Нуркова В.В., Василевская К. Н.* Автобиографическая память в трудной жизненной ситуации: новые феномены // *Вопросы психологии.* – 2003. – № 93. – С. 93-101.
 7. *Современное зарубежное литературоведение (страны Западной Европы и США): концепции, школы, термины* // *Энциклопедический справочник.* – М.: Интрада-ИНИОН, 1999. – 320 с.

Summary

On a joint of millennia the civilization experiences considerable changes: the rhythm of a life began more dynamical, our daily life included innovative technologies, there are processes of industrialization, urbanization, globalization. The modern world appears at us as combination of set of cultures. The phenomenon of multiculturalism was reflected in literary process. In formation of aesthetic fastest of the reader the documental literature plays not less great value, then art. Intertexts which were created by the author concentrated in itself a plenty of cultural codes. Between the writer and the reader dialogue carries on. Comprehension of intertext helps an individual to gain intendance in the word. With the help research of narrative the author explains that, the modern way of a life was displayed by image on autobiographical prose of the end of the twenty – the beginnings of the twenty first century.

Key words: narrative, autobiographical prose, multiculturalism, intertext.

Стаття надійшла до редколегії 14.11.2008